
Спомени
inc.
Rehearsing
Feminist
Futures

Здружение на граѓани за промоција на женската активност

Платформа за изведувачки уметности ИСПРОБУВАЊЕ
ФЕМИНИСТИЧКИ ИДИНИНИ 4.0
СПОМЕНАР

Уредничка: Душица Лазова
Дизајн: Верица Тенекеџиева

Фотографии и текст на учесничк(ц)ите на Школата - Тереза Лазарев, Јасмина Билаловиќ, Јоана Благадуша, Лука Тошев, Александар Јовановски, Душица Лазова, Гала Иванова, Ана Кнежевиќ, Сезер Салихи, Ана В'чкова и Верица Тенекеџиева, Оља Грубиќ, Викторија Илиоска и Антониа Роветер, Кристина Леловац, Тамара Ристоска, Мартина Даниловска и Марија Талеска.

Скопје 2025

In hindsight:

Што губиме ако (се) изгубиме?

“How will you go about finding that thing the nature of which is totally unknown to you?”, прашува Ребека Солнит во есејот со кој ја почнува книгата *A Field Guide to Getting Lost* (2005). Прашањето, кое всушност ѝ го поставува една студентка, а потекнува од филозофот Мено, ја отвора вечната дилема – како да им се препуштиме на оние нешта за кои чувствуваме дека може да бидат трансформативни кога тоа бара од нас да се впуштиме во непознатото и да се пречекаме од другата страна како променети луѓе?

Кога би напишала дека таа јулска недела помината на Школата за феминистичко драматуршко размислување нѐ промени, би звучела малку романтично или претенциозно, но она што е сигурно е дека сите дојдовме во извесна мера *изгубени*. Како што подоцна си признавме, во главата ни се вртеле стандардните сомнежи: *Што ми требаше ова? Што барам јас тука? Како ли ќе се вклопам меѓу уметници, изведувачи, културни работници и нивните (за мене) туѓи пракси?* Но и уште: *Дали навистина имам време и услови да си го дозволам овој скок во непознатото покрај другите (работни) обврски; дали смеам да влезам во процес во свет опседнат со резултати; и дали воопшто ќе почувствувам нешто освен баналноста на постоењето во скршен свет?* Испадна дека токму изборот (or a leap of faith) барем накратко да се откажеме од желбата за контрола, односно да ја замениме сезнајноста со љубопитност, ја претвори нашата првична изгубеност во *сеприсутност*. (allowing oneself) to be lost >> (becoming) fully present.

Љубопитноста е првиот контакт во нашата интеракција со светот. Како уметници, изведувач(к)и, културни работници и истражувач(к)и должност ни е да цапнуваме во непознатото – она поинакво, исклучено, одбивно, тивко и неартикулирано – не толку за да го обзнаниме колку за да им го приближиме на другите во неговата непостојана и очудена форма. Наспроти опасноста од context and meaning collapse, уметноста мора да инсистира на отвореност кон неизвесноста што со себе ја носи непредвидливото кога ги „изневерува" нашите очекувања и ги „извисува" прифатените и зацементирани форми на разменување во/со светот. Но губењето се покажа потешко од што мислевме. За да се изгубиш, мора да престанеш да се препознаваш во дадените параметри.

Со **просторот** ни одеше лесно – високо на Осогово, светулките, ѕвездите и полната Месечина единствено зрачеа во ноќта; наместо во телефоните, зјапавме едни во други; наместо индивидуално, работевме во двојки и групи, испробавме разно-разни соматски формации и мисловни акробации речиси без противење. Проблемите се појавија кога се обидовме да заборавиме на **времето.**

Во своето преодно значење глаголот „да губи" упатува и на *загуба* – „да изгубиш нешто/некого", најчесто со негативна конотација: губиме драги предмети од немарност, неправедно ги губиме саканите, губиме услови за добар живот како резултат на социјална неправда, губиме надеж, итн... Меѓутоа, загубата понекогаш се случува своеволно, кога решаваме дека ќе изгубиме, односно ќе напуштиме/отпуштиме (letting go) нешта коишто повеќе не ни служат или сме ги надраснале.

Ваквото „губење“ нè враќа наназад во времето зашто нè тера да го од(на)учиме минатото. Тие неколку дена, на работилниците изгледаше како да ја тестираме еластичноста на сопствените граници. Одевме назадечки, одевме цик-цак, одевме со затворени очи учејќи *како да забавиме, да се вдомиме во дезориентираноста, да ги повторуваме истите вежби одново и одново* додека не станаа **ритуали** (при што секое повторување имаше различен, сингуларен интензитет) и да се ускладиме со потребите и способностите на другите со тоа што ги олабавивме сопствените без да ги изневериме (верувајќи на слепо дека некој/а ќе го ублажи нашиот слободен пад).

Грижата не значи да успориш за да бидеш внимателна, туку да го следиш (колективниот) ритам што ти се укажува, сум запишала во тетратката. **Испробувавме:** додека ги повторувавме, цитиравме и надополнувавме меѓусебните движења и зборови, развивавме изведувачки јазик во кој времето се превиткуваше пред нашите тела и присуство – а не обратно – и се обидовме да ја замислиме оваа пракса наспроти времето проголтано во проекти, повици, рокови и апликации... Процесот на губење бараше да кореографираме одговори во контрадикција. Но, дали сето ова беше само едно големо губење време? Колку беа успешни нашите обиди да се биде во процес без да се проектира во мракот?

Откако си дозволивме да го отпуштиме непотребното и да истресеме по некој стегнат чвор од телото, конечно бевме спремни да се изгубиме во непознатото.

Научивме дека и покрај желбата за спонтаност, **губењето е свесен направен избор** во кој решаваме да го повикаме и да се отвориме кон *новото*. На македонски, „да губи" уште значи и „да доживее пораз", а што е неуспехот ако не привремено застранување од очекувањата? И колку често баш кога ќе застраниме ја сфаќаме убавината во враќањето кон себе и групата, во изнаоѓањето поинакви начини што можеме да ги испробаме и да се изненадиме додека познатото ни истекува низ дланките. Низ процепите светот се шири заедно со нашите нови ориентири: повеќе да, помалку не; повеќе игривост, помалку ограничувања; повеќе љубов, помалку страв...

Она што е поважно не е каде нè одведе непознатото, туку како одлучивме да патуваме низ него. Овој споменар исцртува само неколку патеки и скршнувања во кои (се) губевме за да (се) најдеме.

Душица Лазова

Тоа „нешто“ е загадочно
Sweetheart
Don't judge yourself, don't judge others, don't judge your writing

IDEAS ARE OUR
MENTAL CHILDREN
WE NEED TO
NURTURE
+ keep secure (how?)
Sweetheart

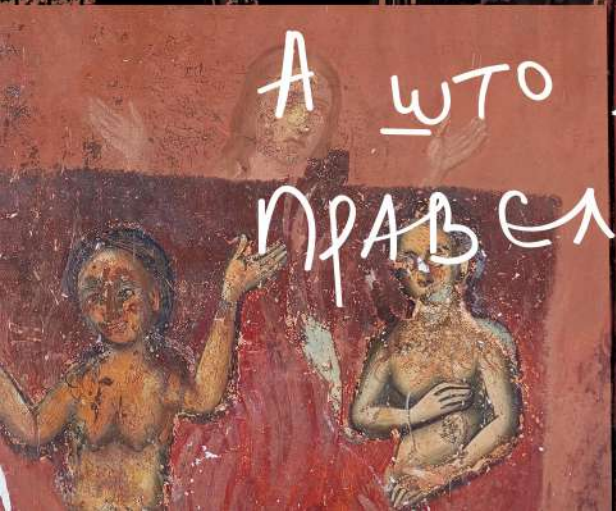

Светот гори а, ние

пишуваме

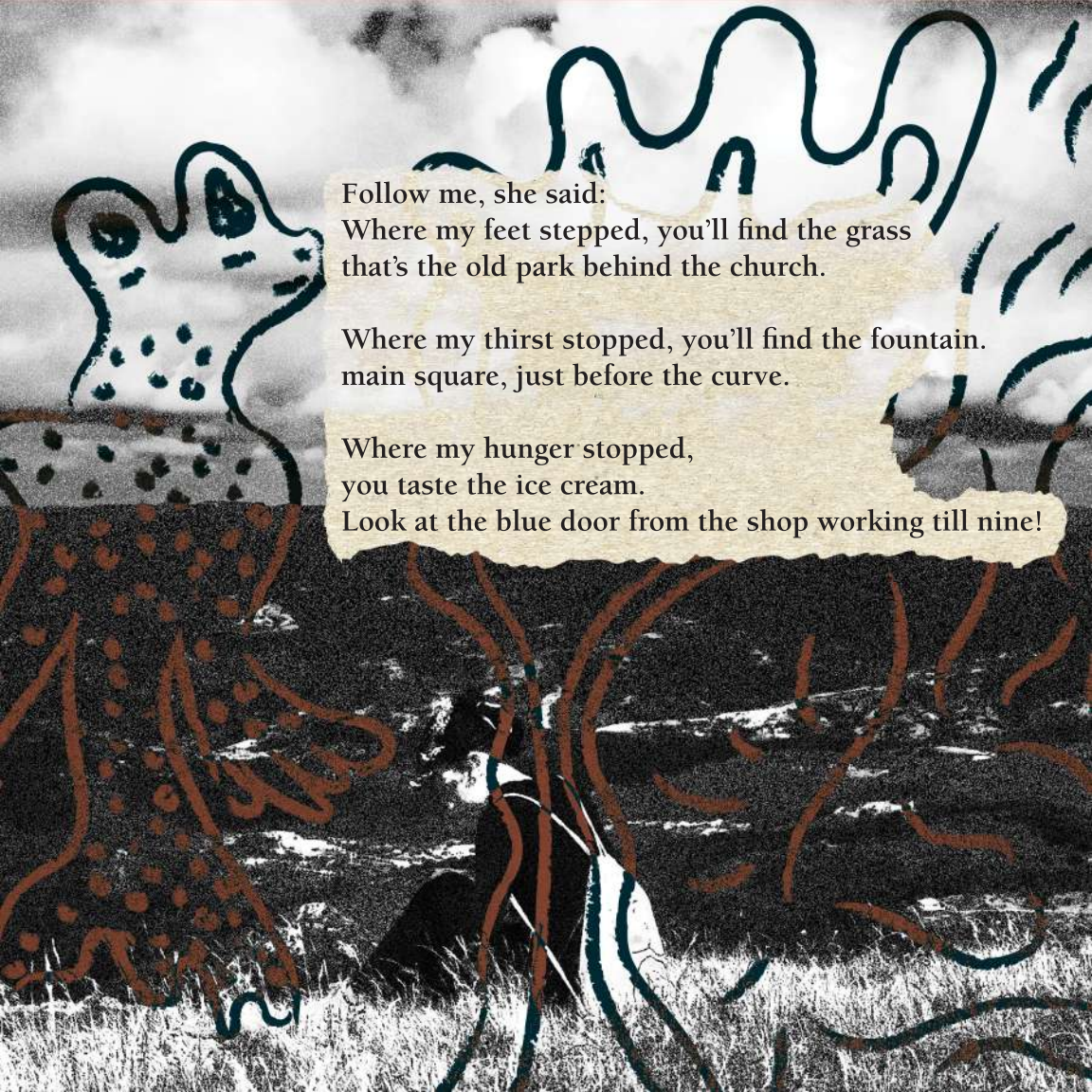
А што друго би правеле?

TRUST..
THE PROCESS,
THE OTHERS...
RUN FEARLESSLY
TOWARDS THE GOAL
EVEN IF YOU CAN'T SEE
STAY OPEN, STAY AVAILABLE

ROCK AND ROLL

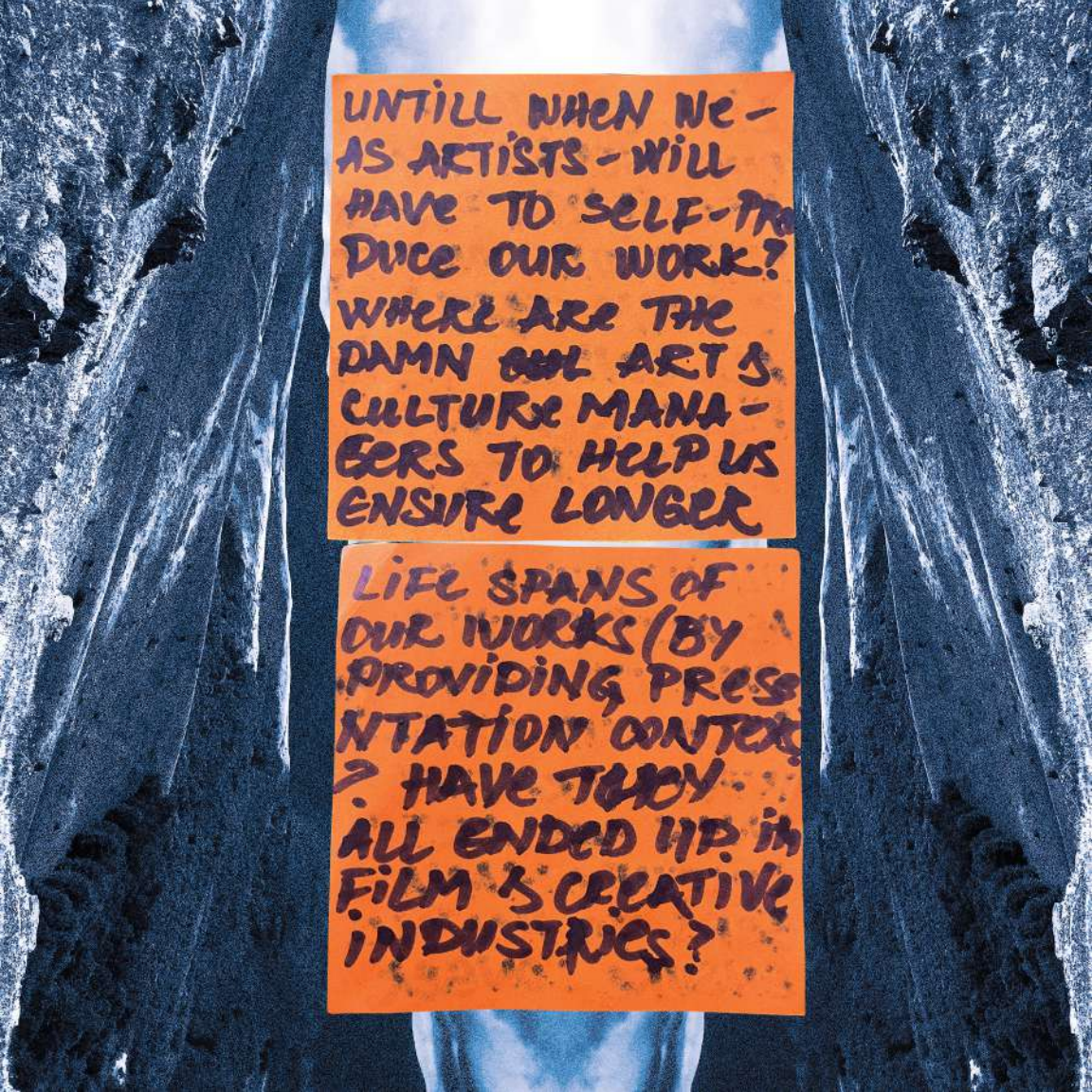

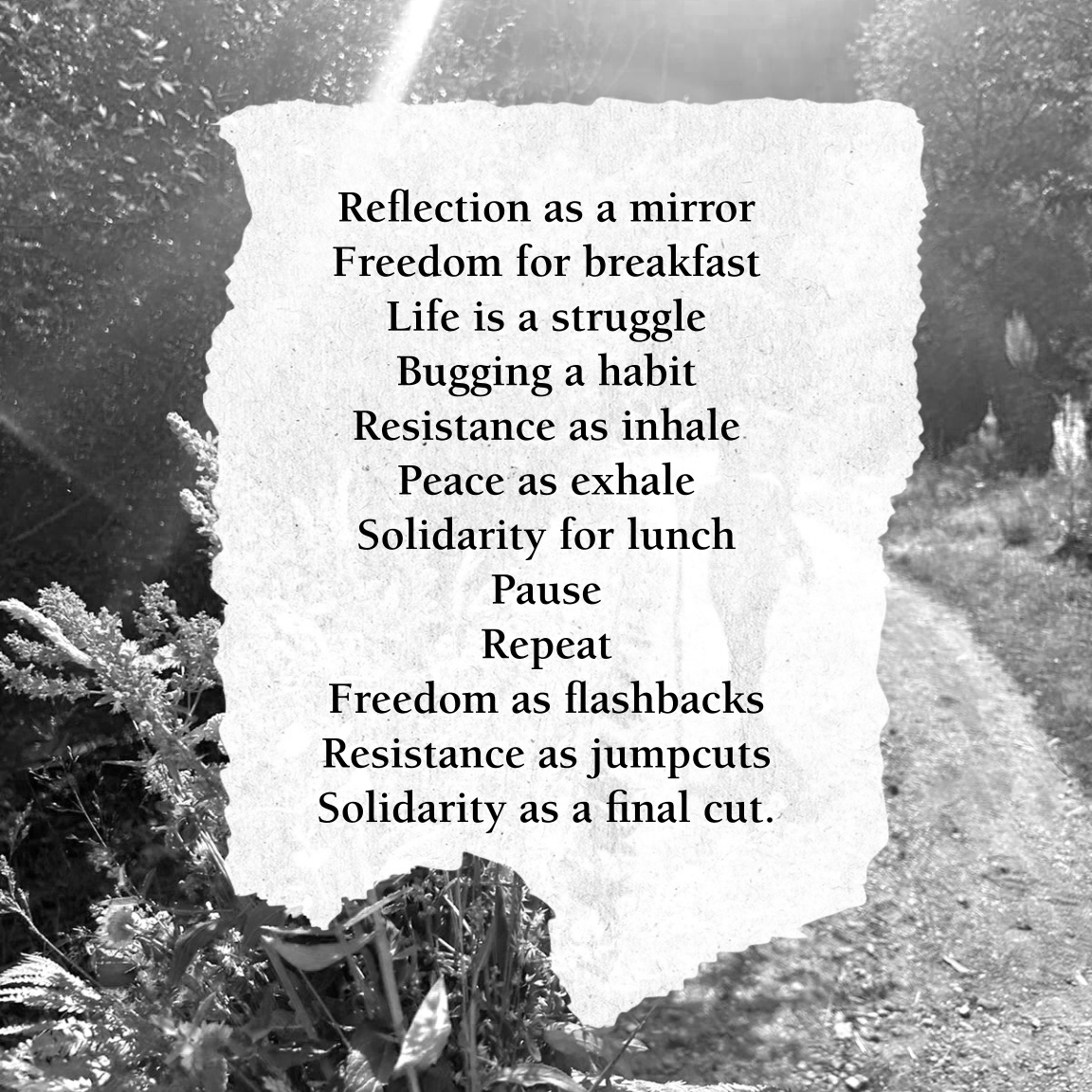
Living Dream
Be Happy.

Follow me, she said:
Where my feet stepped, you'll find the grass
that's the old park behind the church.

Where my thirst stopped, you'll find the fountain.
main square, just before the curve.

Where my hunger stopped,
you taste the ice cream.
Look at the blue door from the shop working till nine!

UNTILL WHEN WE-
AS ARTISTS - WILL
HAVE TO SELF-PR
DUCE OUR WORK?
WHERE ARE THE
DAMN GOVT ARTS
CULTURE MANA-
GERS TO HELP US
ENSURE LONGER
LIFE SPANS OF
OUR WORKS (BY
PROVIDING PRES
NTATION CONTEX
? HAVE THEY
ALL ENDED UP IN
FILM & CREATIVE
INDUSTRIES?

Reflection as a mirror
Freedom for breakfast
Life is a struggle
Bugging a habit
Resistance as inhale
Peace as exhale
Solidarity for lunch
Pause
Repeat
Freedom as flashbacks
Resistance as jumpcuts
Solidarity as a final cut.

PRAKSA / ZEMLJA 8

~~NOSTALGIJA (QUEER) 7~~

~~HIPER NEZAVISNOST 4~~

KONTRADIKCIJA 11

RASČLANJIVANJE 8

~~PANIKA (TREVOGA) - URGENTNOST 1~~

~~OTPOR 7~~

~~SLOBODA 6~~

MEMORIJA 8

RITUAL 9

~~PUBERTET 6~~

~~ŽIVOTNO 7~~

AUTENTIČNOST 9

~~KONTRADIKCIJA~~

~~ZEMLJA / PRAKSA 2~~

~~RASČLANIVANJE 6~~ 6

~~MEMORIJA 4~~ 6

RITUAL 8 7

~~AUTENTIČNOST 5~~ 3

~~NOSTALGIJA~~

“Queer Partizans”

-Viktorija Ilioska

They came with velvet in their pockets,
and glitter beneath their nails.

Not for beauty, but to battle,
to reclaim what was erased.

They stitched love letters
into the lining of their coats -

each vow a weapon,
each secret blueprint for a revolt.

In the mountains,
they built altars of scrap metal and moss.

Named their rifles after ex-lovers.
Named their hiding places aftger aonga.

They kissed in the shadows
because the sun was watching.
They kissed in the open
Because shame meant nothing.

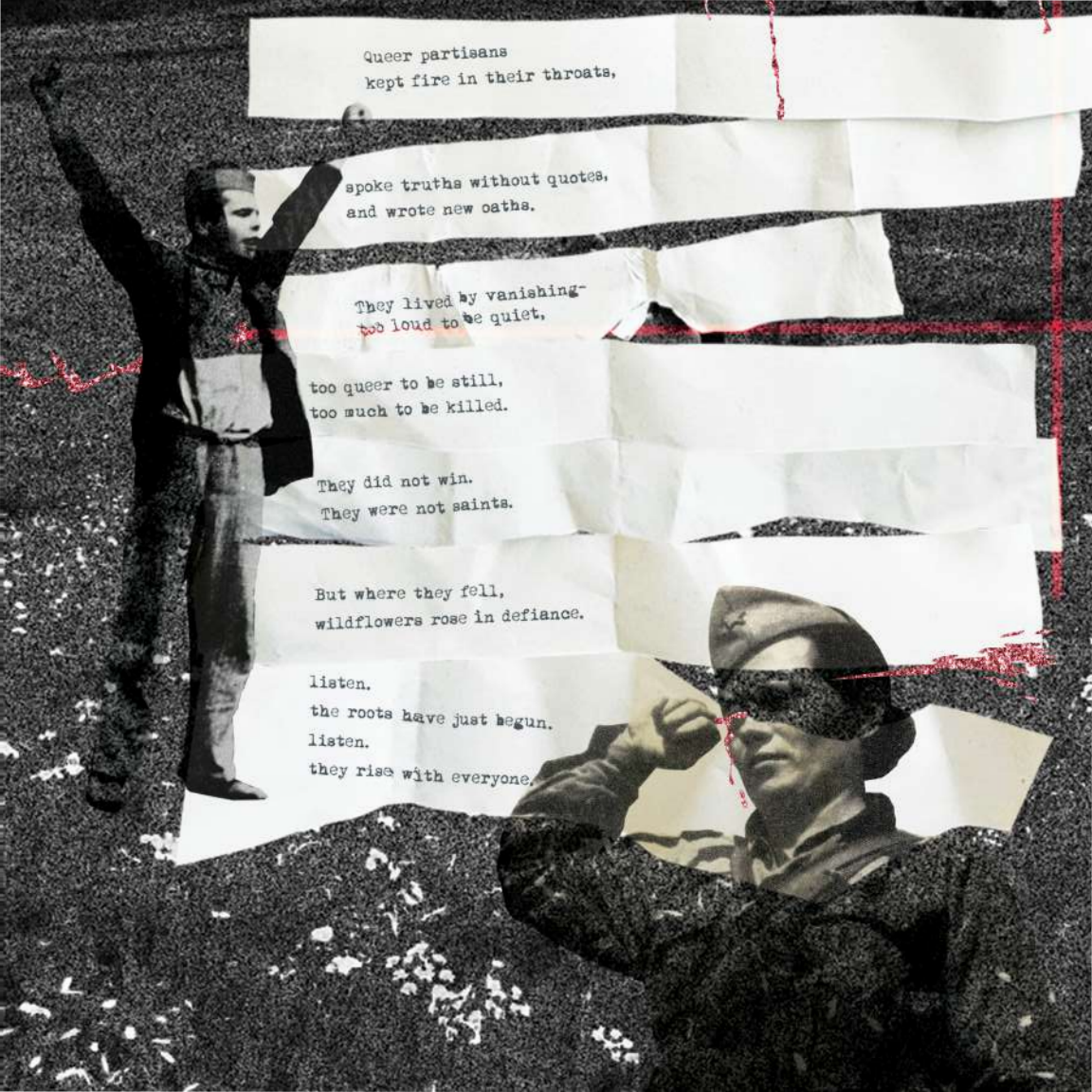
Each gesture
a coded refusal.
not man, not woman,
not this, not yet, not ever.

When fascists came,
they asked for no names-

just bodies to break,
just breath to erase.

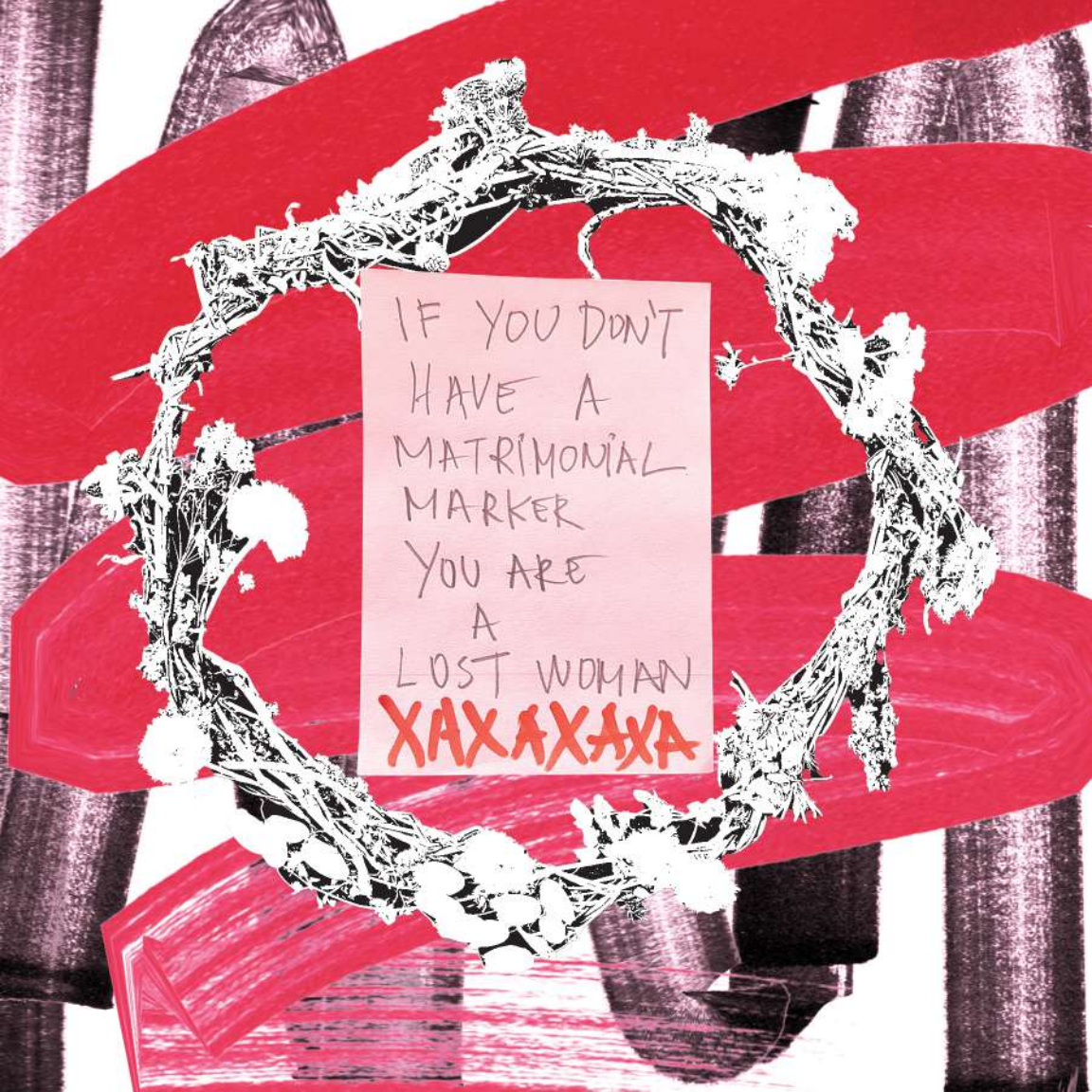

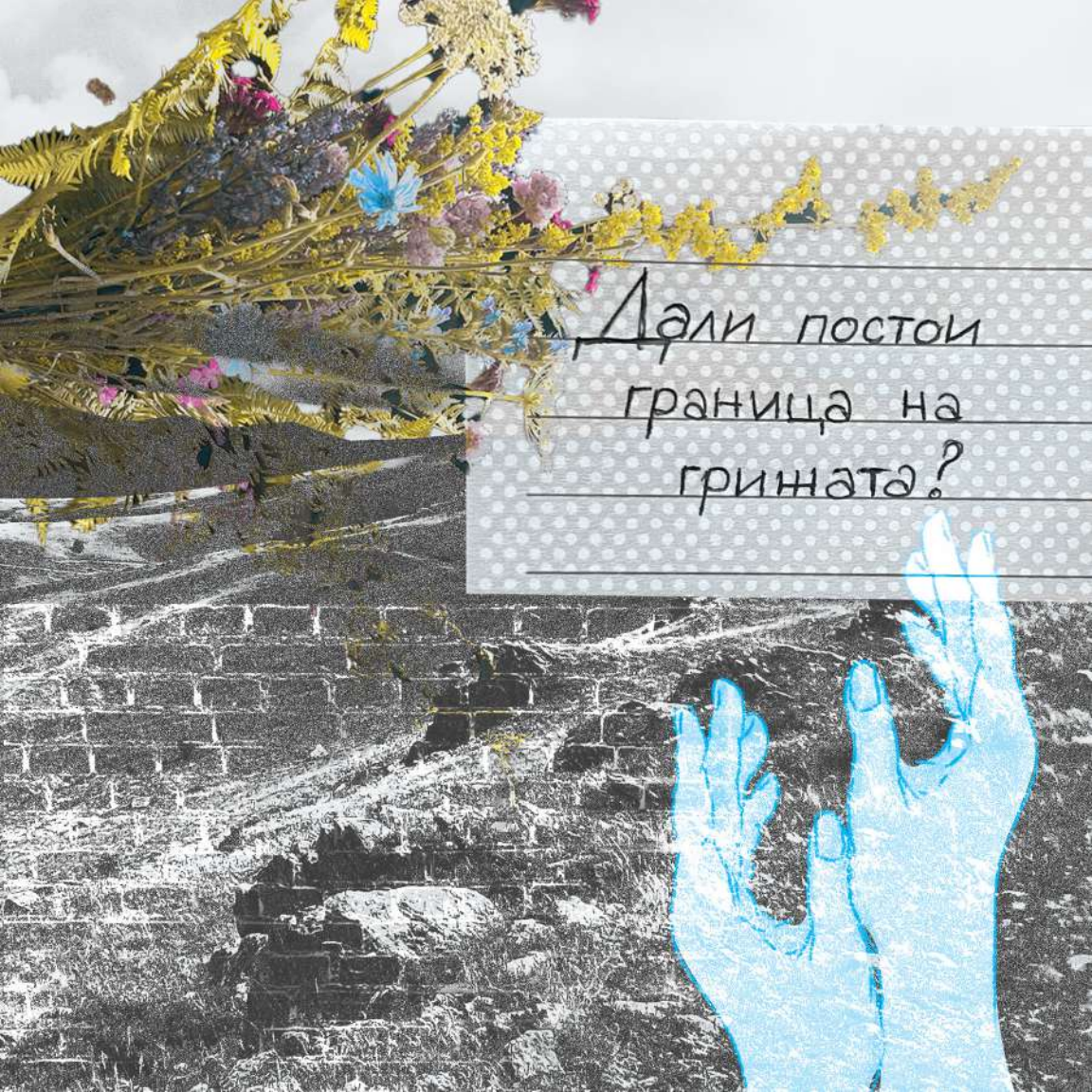

Queer partisans
kept fire in their throats,
spoke truths without quotes,
and wrote new oaths.
They lived by vanishing-
too loud to be quiet,
too queer to be still,
too much to be killed.
They did not win.
They were not saints.
But where they fell,
wildflowers rose in defiance.
listen.
the roots have just begun.
listen.
they rise with everyone.

EMPATHY
BECOMES
REDUCED
TO A
PURE
TELEPHONIC
SMILE
NO
MONEY
TO
BUY
CARE

SEX
CARE
ATTENTION
AFFECTS
TRADITIONALLY
ASSIGNED
to WOMEN

IF YOU DON'T
HAVE A
MATRIMONIAL
MARKER
YOU ARE
A
LOST WOMAN
XAXAXAXA

Дали постои
граница на
гринната?

„Woman to Woman:

How is it?"

I do not care
about caring
but I do it anyway.

Грижата не е прашање на етичка позиција

Женски тела
од кои растат
билки

In last place, we have urban questions: the crisis (and destruction) of worker neighborhood and their strong sense of community has given place to a process of privatization of public spaces, which finds its maximum expression in closed urbanizations, large commercial centers and the hegemony of the car. How to construct bonds, and beginning from there, relationships of solidarity and care, if we are not able to spatially prefigure a "we," if our everyday contact is reduced to seeing each other at the counter, through the glass of the windows or at the verge of the interior garden, under the blinding lights of the billboards or immersed in the vertiginous rhythm of shop windows. Maybe the neighborhood gangs are to as like Cheshire's smile was to Alice: a sign for possible affective (and caring) territorializations in the privatized city.

?

An Exercise in Situated Drifts[1]

For this exercise, we followed a practice developed by the Precarias a la Deriva, a militant research collective based in Madrid, Spain. We quote their instructions not only for clarity but to spike curiosity – an invitation for participatory observations:

> "[T]he investigators wander without any particular destination through the city, permitting that conversations, interactions and urban micro-events guide them. This permits them to establish a psychocartography based on the coincidences and correspondences of physical and subjective flows: exposing themselves to the gravitation and repulsion of certain spaces, to the conversations that come up along the way, and, in general, to the way in which the urban and social environments influence exchanges and attitudes. This means wandering attentive to the billboard that assaults you, the bench that attracts, the building that suffocates, the people who come and go. In our particular version, we opt to exchange the arbitrary wandering of the flaneur, so particular to the bourgeois male subject with nothing pressing to do, for a situated drift which would move through the daily spaces of each one of us, while maintaining the tactic's multisensorial and open character. Thus the drift is converted into a moving interview, crossed through by the collective perception of the environment."[2]

[1] This exercise resulted from the workshop "Imagining Reproductive Freedom" led by Antonia Rohwetter who introduced us to the brilliant work done by the Precarias a la Deriva.

[2] Precarias a la Deriva. (2006) "A Very Careful Strike - Four Hypotheses". [online] thecommoner.org. N.11.

Прашај локалец колку често се изнесува ѓубрето од комуналните служби?

Зетот на Миле
(чие презиме не го запамтив)
го викаат Бургија.

Тој е директор на
Комуналец, и откако
е директор,

МАМ*ТА ДА
МУ ЈА ****

Не го собираат
ѓубрето

Find a shop with a female worker and talk to them about how their day goes.

A: „Мене и да ми речат да се отселам, не се отселувам“.
B: „Девојче, како да ти кажам, на кој што му треба во животот.“

Flower shop: Introduction to immaterial labor;
Care as a central form;
Men being incapable to care for nature,
mainly destroying it;
We don't need your flowers!
Instruction for strike: Selling seeds not flowers.

There were more plastic flowers than actual flowers, and no seeds to be found. In every flower shop there was a nice, welcoming lady working there. They offered us chocolate as a form of care.

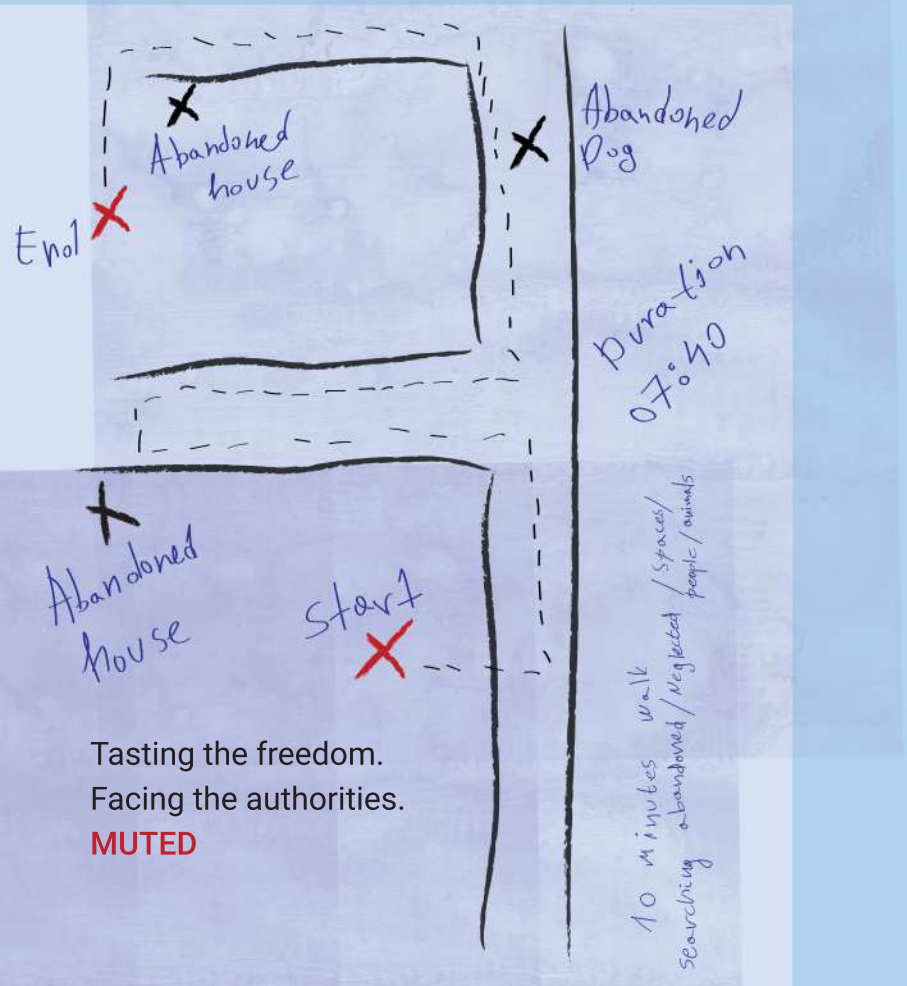

Најди историски знаци (остатоци, артефакти) на грижа. Биди антрополог / археолог на грижа.

Нови, ПВЦ прозорци на зрада којашто е барем еден век стара („Нова зарпа на стара облека“) – општинската зграда. Само 2-3 прозорци се останати од старите – портал во друга временска димензија („Среќна Нова 49-та“). Седла од ластовици на новите ПВЦ прозорци – убав знак на кохабитација на природата и човекот. Но прозорските стакла на јавната установа се испосрани со птичји измет (грижа – негрижа). Споменици на паднатите борци од НОБ (1941-1945) и конфликтот од 2001 / 140 ги избројав од НОБ + 3 од 2001. Сеќавањето – тегобен вид на грижа. Центар за култура – објект од времето на СФРЈ со убава сцена од 200 гледачи – запуштеност.

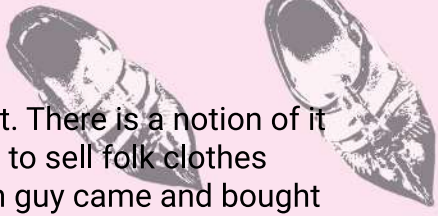
Draw a map of all the points (venues, sites, people, landscapes) of negligence and abandonment.

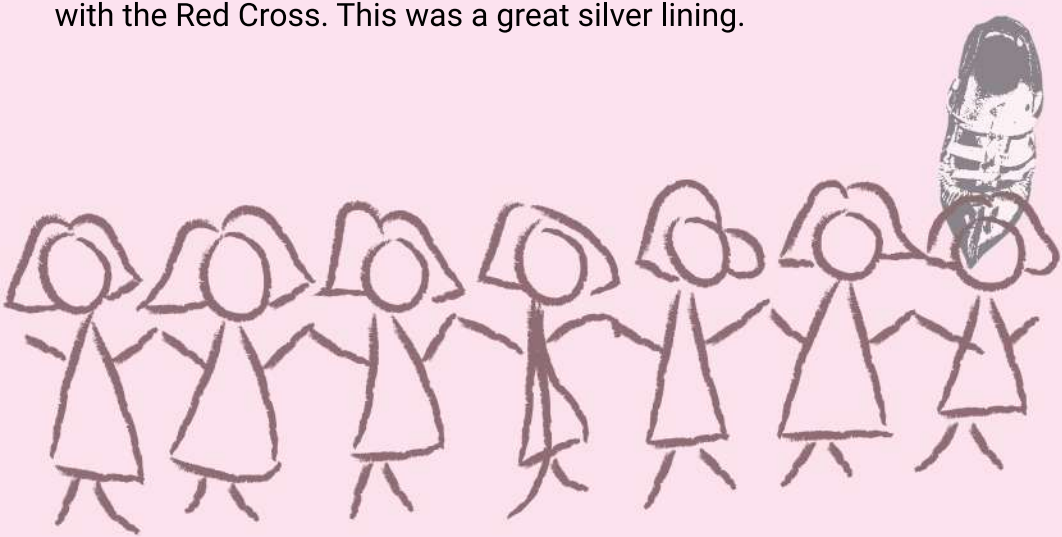
Tasting the freedom.
Facing the authorities.
MUTED

Find a craft store in the Old Bazaar. Ask about its story, how long it has existed and what forms of care were needed to keep it running.

I didn’t find a craft store. Maybe it doesn’t exist. There is a notion of it though. Two older men told me that they used to sell folk clothes (носии и опинци) at the bazaar, but a German guy came and bought all their supply. The money was good, but the care for the heritage… They now only take orders, and retirees craft stuff in collaboration with the Red Cross. This was a great silver lining.

1. **Најди локално производство на нешто благо (чоколатерија или слаткарница) и распрашај се за начинот на подготовка и од каде ги купуваат намирниците.**
2. **Земи минимум 1 парче од некое благо што ќе го подариш на некој/а од групата.**

I did a short research about which pastry sweet shop is the best in town.

All the ingredients were written on the shop window.

I got baklava for Ana because I realized she is the one who loves sweets the most from this group.

Find a female taxi driver.

I saw a lot of male taxi drivers.
I asked them if there is a female taxi driver in Palanka.
One taxi driver told me that there's only one female driver that drives illegally.
He said: she has a good car, violet Lada Niva and drives between the villages.

Find someone who tends to something or someone.

1. I witnessed Tereza petting a dog spontaneously and the dog was overjoyed. We also noticed she's a mother, so it made me think about how she's nurturing her puppies but also needs to be taken care of.

2. Mothers tending to their children (only mothers, no fathers / male figures).

3. A woman was pulling wild grass from the pavement to make it more neat (*but why tame nature?*)

Bring a flower from somewhere and stick it on your paper or if you want you can give it to someone.

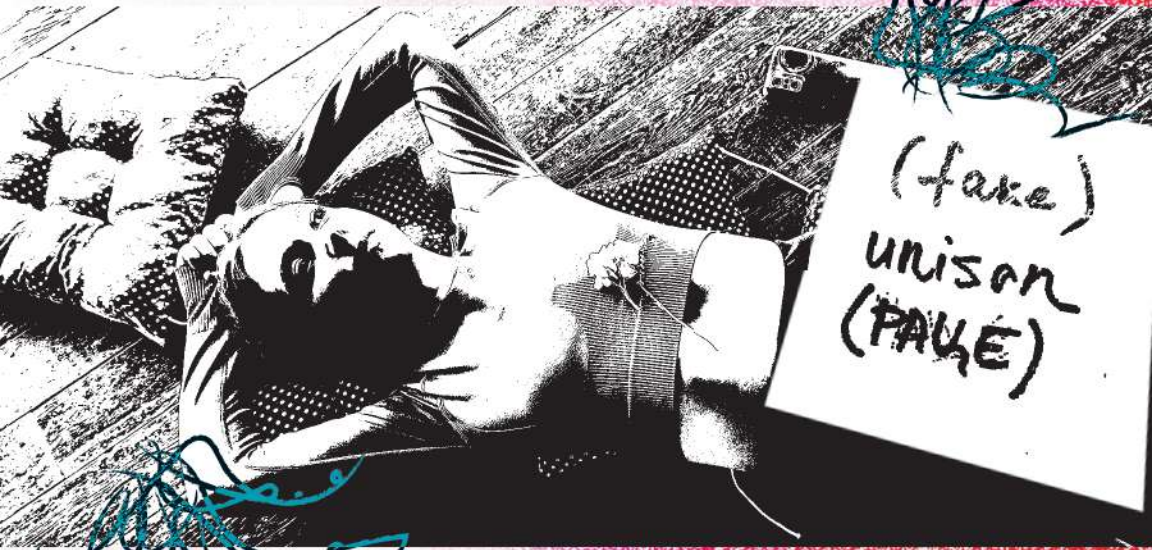

In this small hilly town under a gray sky with cracked clouds we stumbled upon so many flower shops with smiling women with attentive hands.

A spark of joy came to our faces.

Find a local florist and give them a flower that you will buy.

At first, I didn't want to do it as it meant making contact with strangers and I'm not good at that. It ended up making her really happy, which made me feel nice and awkward. *I don't know how to accept gratitude from people I don't know.* In order to give care, we need to learn how to accept care as well.

(faire)
unison
(PAUE)

melting
ТРЕВОГА
КОГА И КАКО СЕ ПОЈАВУВА?
Block the thought that thought the Block
НИШАЊЕ
ДВИЖЕЊЕ БЛОК
ДИЈАМАНТ
ПОЗИТИВЕН ОТПОР
(ЗАВРШУВАМЕ НА ПОД — ЈОАНА)

Нашите тела го одбиваат она што не е наше;
нашите тела кореографираат картографиии на надеж

Navigating the openings of time and space, our bodies embodied the words of our ancestors. Exploring the possibilities for ahistorical dialogue, we choreographed the shrinking distance between the affective register of "once upon a time" and the emotional scars we carry forward, melting into the new day as an offering for a different world.

ALEK They said we no longer live in a world of nations and ideologies, Mr. Beale. The world is a college of corporations, inexorably determined by the immutable bylaws of business. The world is a business, Mr. Beale. It has been since man crawled out of the slime.[1]

ЈАСМИНА Тие се запрашаа дали театарот може да го слушне SOS повикот што го испраќа нашето време, во овој свет на осиромашени граѓани, заклучени во ќелиите на виртуелната реалност, вкоренети во нивната загушлива приватност? Во светот на роботизирани егзистенции во рамките на тоталитарен систем на контрола и репресија низ спектарот на животот?

Дали театарот е загрижен за еколошкото уништување, глобалното затоплување, масовната загуба на биодиверзитетот, загадувањето на океаните, топењето на ледените предели, зголемувањето на шумските пожари и екстремните временски појави? Може ли театарот да стане активен дел од екосистемот? Театарот го набљудува човековото влијание врз планетата многу години, но тешко му е да се справи со овој проблем.[2]

---

[1] Speech from the film “Network” (1976), dir. Sidney Lumet

[2] Теодорос Терзопулос, извадок од светската порака по повод Меѓународниот ден на театарот, 2025.

GALA Simone Weil said whether the mask is labeled fascism, democracy, or dictatorship of the proletariat, our great adversary remains **the apparatus** — the bureaucracy, the police, the military. Not the one facing us across the frontier of the battle lines, which is not so much our enemy as our brothers' enemy, but the one that calls itself our protector and makes us its slaves. No matter what the circumstances, the worst betrayal will always be to subordinate ourselves to this apparatus and to trample underfoot, in its service, all human values in ourselves and in others.

Моето тело одбира дека твоето насилство не е мое. Не го прифаќам и одбивам да го извршувам врз себе. Понекогаш... Понекогаш одбивам... Понекогаш твоето насилство ме претвора во sвер, сакам да те повредам, да се повредам, да се изедеме. Да нѐ снема и тоа клопче енергија кое ќе го оставиме зад нас да продолжи некаде во етерот засекогаш.

SEZER They said let us not wallow in the valley of despair, my friends, even though we face the difficulties of today and tomorrow, I still have a dream. It is a dream deeply rooted in the human dream. I have a dream that one day this world will rise up, live out the true meaning of its creed: “We hold these truths to be self-evident, that all humans were created equal.”[3]

[3] A slightly modified version of the “I Have a Dream” speech by the Rev. Martin Luther King Jr. at the “March on Washington,” 1963.

АНА К. Господине Малколм Икс дали се плашите дека ќе бидете убиени поради вашиот политички активизам? Не, воопшто не се грижам, јас сум човек кој смета дека умрел пред 15 години и живеам како човек којшто веќе е мртов. Немам страв и не се плашам од никого и од ништо.

ДУШИЦА Шеесетите треба да нè научат колку е важно да не се лажеме себеси. Да не веруваме дека револуцијата е еднократен настан или нешто што се случува околу нас, а не внатре во нас [...] Со тоа што ќе видиме кој стои зад тоа ние, учиме да ја насочиме нашата енергија со поголема прецизност против нашите непријатели наместо против себеси.[4]

Моето тело се присетува дека револуцијата – како и слободата – е трпелив труд. Сè уште ја учи лекцијата дека грижата честопати е претпоставка врз туѓите тела и прибежиштата во кои ја наоѓаат слободата: некогаш тоа е единствено на неизвесни места. Трпеливиот труд е работа што трае, се издолжува, превиткува, премислува, живее во контрадикција. Нè наоѓам единствено во прашалниците што ги обликуваат нашите тела што се допираат.

[4] Audre Lorde, talk delivered at the Malcolm X Weekend, Harvard University, February 1982.

TEREZA They said that what we call creation is a cosmic imbalance, a cosmic catastrophe that things exist by mistake. The only way to counteract this is to assume the mistake and go to the end and this is called love. Isn't love a cosmic imbalance? I was also disgusted with the notion "I love the world". Basically I am somewhere in between "I hate the world" or "I am indifferent towards it". Love for me is an extremely violent act, it's not I love you all. It means I pick out someone and I say I love you more than anything in the world.[5]

Abruptly, I breathe differently.
The air moves through me,
changing every bit of me
and now my body feels strange.
My heart beats with a different rhythm,
a drummer is drumming violently.
The moment excites me, as I am
being shaped with every new breath.

My body remembers that love was imprinted onto me in an obscured way, where each scar represents a different charge of electricity, travelling through me, waking me up from my sleep. Suddenly everything changes, you see the bugs lighting the night sky, you hear whispers from behind pushing you forward and you feel your feet grounded deeply in the mud. You take the soil with you and disappear into the night.

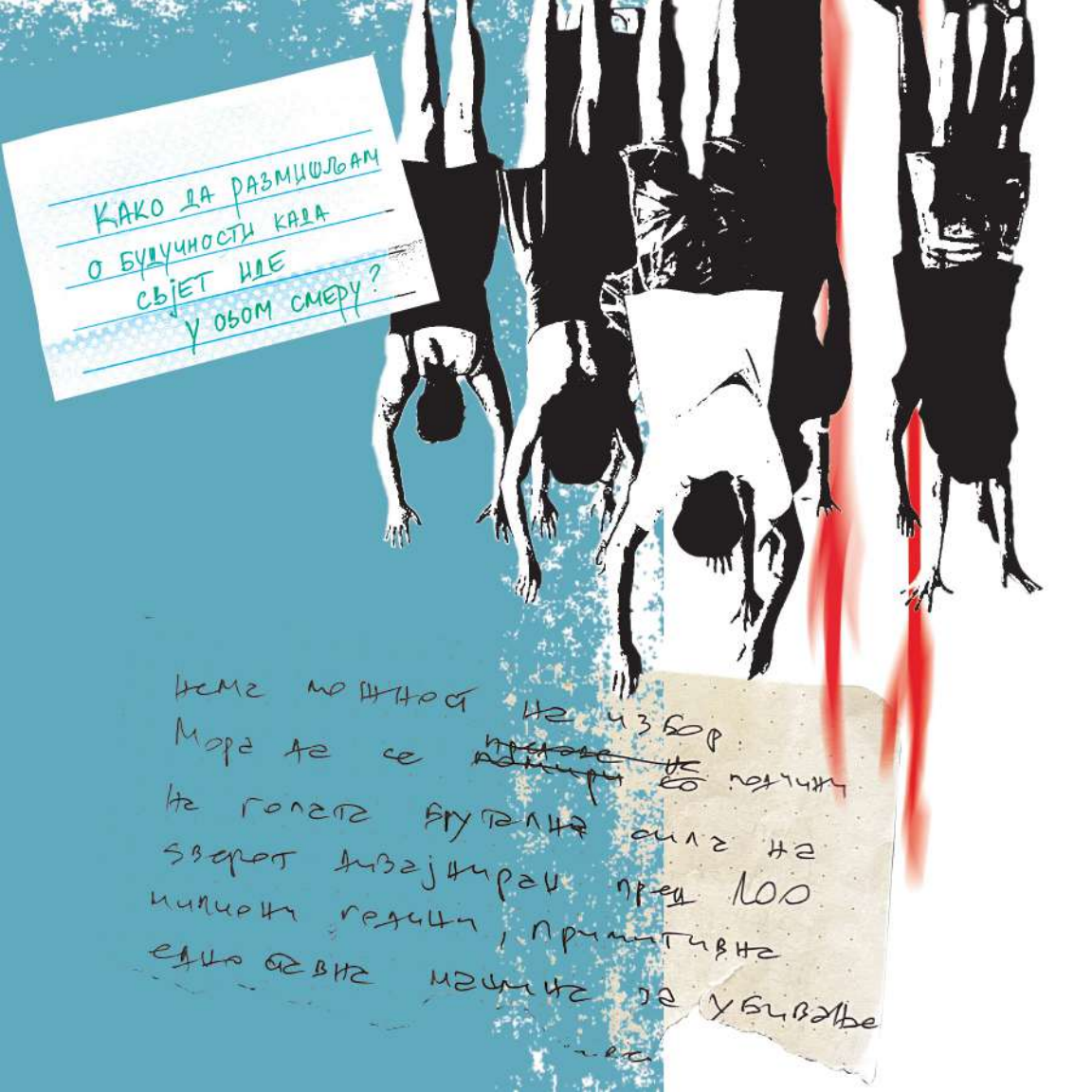

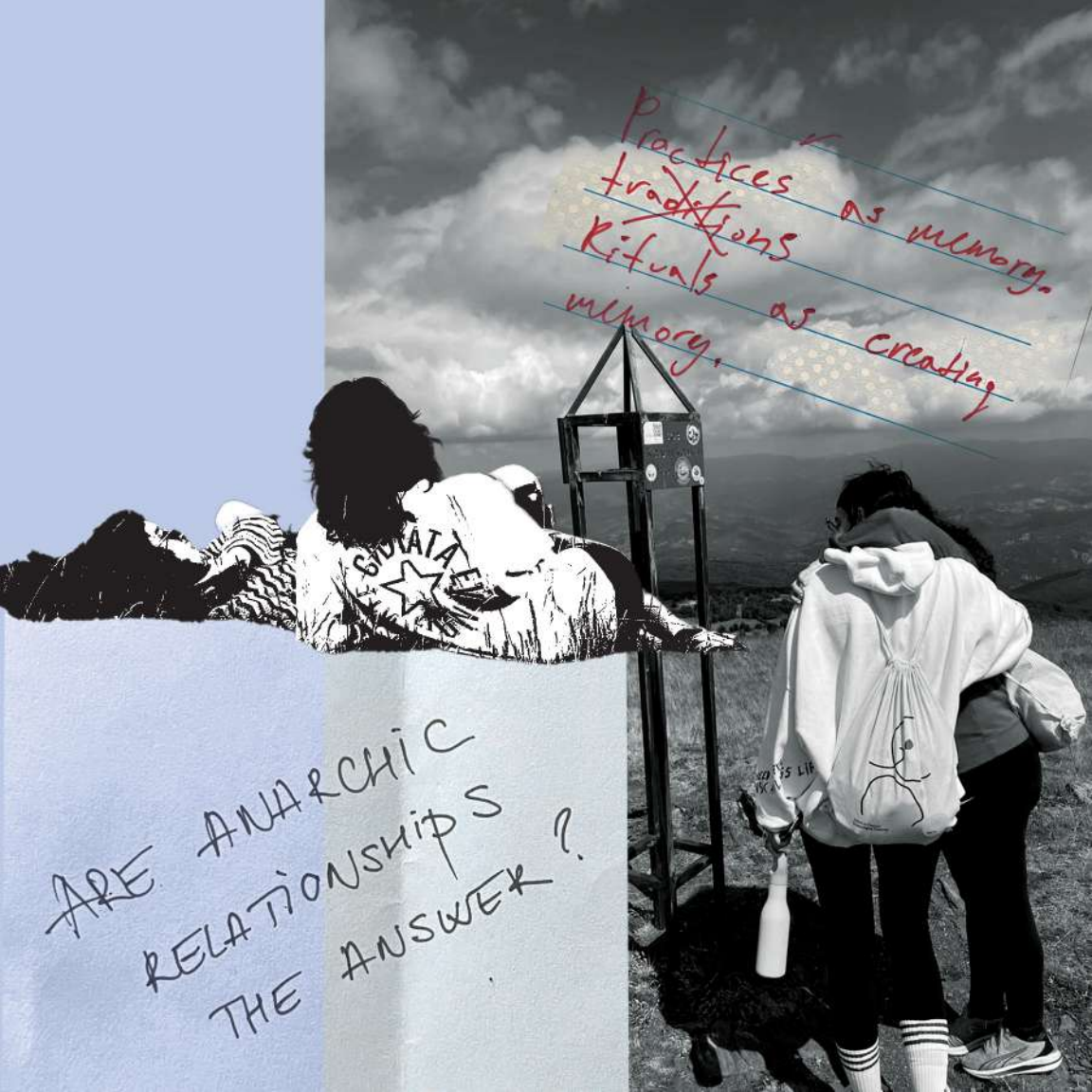
[5] Slavoj Žižek on love

Можам ли да се носам со слободата на другиот/другата?

Ми угнетаваме другс нашом слободом

КАКО ДА РАЗМИШЉАМ
О БУДУЋНОСТИ КАДА
СЈЕТ ИДЕ
У ОБОМ СМЈЕРУ?
Нема могућност за избор.
Може се [redacted] подчини
На голаћ брутална сила на
Сваког дизајниран пре 100
Милиона година, примитивна
Једна једина машина за убијање
...ес

Practices as memory.
traditions
Rituals as creating
memory.
ARE ANARCHIC
RELATIONSHIPS
THE ANSWER?

... i zahvalite se
jedan drugom
ZAGRLJAJEM

ШКОЛАТА ЗА ФЕМИНИСТИЧКО ДРАМАТУРШКО РАЗМИСЛУВАЊЕ на локалните уметници активни на независната културна сцена им овозможува пристап до теориско и практично знаење за развојот на современи авторски и/или соработнички уметнички дела низ феминистички драматуршки пристапи, кои не само директно референцираат феминистички теми и преокупации, туку неизбежно ги редефинираат уметничките процеси, втемелувајќи ги во феминистичките вредности какви што се рамноправноста, грижата, солидарноста и заедништвото. Школата е дел од едукативната програма на Платформата за изведувачки уметности ИСПРОБУВАЊЕ ФЕМИНИСТИЧКИ ИНДНИНИ, иницирана од Тиииит! Инк. во 2021 година со цел да се надомести недостатокот од формално образование од областа на современите изведувачки практики, како и да се поддржи развојот и продукцијата на современи изведувачки дела на локалната независна културна сцена.

Кураторка на програмата на Школата и на Платформата ИСПРОБУВАЊЕ ФЕМИНИСТИЧКИ ИДНИНИ - Кристина Леловац

Оваа публикација е финансирана од Шведска и Kvinna till Kvinna, кои не нужно се согласуваат со изнесените мислења. Само авторите се одговорни за содржината.

This publication has been financed by Sweden and Kvinna till Kvinna, who do not necessarily share the views expressed in it. Responsibility for its contents rests entirely with the authors.